

TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH. AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

Kazbek Tajibaev Maratovich

Institut: Buxoro innovatsiyalar universiteti

Yo'nalish: Ta'limda axborot texnologiyalari

Email: kazbektajibaev.kt@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18482511>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2026 yil

Ma'qullandi: 28-yanvar 2026 yil

Nashr qilindi: 31-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

sun'iy intellekt, ta'lim, ta'limni raqamlashtirish, neyrotarmoqlar, ta'limni shaxsiylashtirish, akademik halollik, axborot xavfsizligi.

ABSTRACT

Maqolada sun'iy intellektni ta'lim sohasida qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari, uning didaktik imkoniyatlari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar ko'rib chiqiladi. Ta'lim jarayonida intellektual texnologiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari, jumladan, ta'limni shaxsiylashtirish, kundalik pedagogik vazifalarni avtomatlashtirish va mashg'ulotlarning interaktivligini oshirish tahlil qilinadi. Neyron tarmoqlarning funksional imkoniyatlarini cheklash, ta'lim oluvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, yaratilgan kontent uchun javobgarlik va o'quv motivatsiyasini o'zgartirish muammolariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Sun'iy intellektning pedagogik integratsiyasini axloqiy va huquqiy omillarni hisobga olgan holda muvozanatli amalga oshirish zarurligi to'g'risida xulosa qilinadi.

Zamonaviy texnologik inqilobning eng dinamik tarqalayotgan yo'nalishlaridan biri – sun'iy intellekt (SI) hisoblanib, u inson faoliyatining deyarli barcha sohalariga, ayniqsa ta'limga tubdan ta'sir ko'rsatmoqda. SI ta'limni shaxsiylashtirish, samaradorlikni oshirish va murakkab jarayonlarni avtomatlashtirish imkoniyatlarini olib kelmoqda. Jahon miqyosida sun'iy intellekt asosidagi ta'lim platformalari, virtual yordamchilar va adaptiv o'qitish tizimlarining keng qo'llanilishi ushbu texnologiyalarning ta'lim sohasidagi istiqboli nihoyatda yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Ta'lim kontekstida sun'iy intellekt birinchi navbatda o'quv jarayonini intellektual qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida tushuniladi. U standartlashtirilgan ta'limdan yanada moslashuvchan va shaxsga yo'naltirilgan modelga o'tishni anglatadi, bunda texnologiyalar kognitiv uslublar va ta'lim ehtiyojlarining xilma-xilligini hisobga olishga yordam beradi.

ASOSIY QISM.

Har qanday murakkab ijtimoiy-texnologik hodisa singari, sun'iy intellekt ham ikki tomonlama xususiyatga ega: obrazli qilib aytganda, "har bir tanganing ikki tomoni bor." Bir tomondan, sun'iy intellekt ta'lim amaliyotini rivojlantirish, o'qitish sifatini oshirish va o'qituvchi faoliyatini optimallashtirish uchun yangi imkoniyatlar ochadi, boshqa tomondan, bir

qator cheklovlar va potentsial xavflarni keltirib chiqaradi. Shu munosabat bilan ta'limda sun'iy intellektni qo'llashning afzalliklari va kamchiliklari muammosi so'nggi yillarda mustaqil ilmiy tahlil obiektiga aylandi va ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlarida faol ko'rib chiqilmoqda. Olimlar nafaqat intellektual texnologiyalarni joriy etishning ijobiy ta'sirini aniqlashga, balki ularning pedagogik o'zaro ta'sirga, ta'lim mazmuniga va ta'lim oluvchi shaxsining shakllanishiga ta'sirini tanqidiy baholashga intilmoqdalar.

Suniy intellektning ta'limdagi affzaliklarini ko'rib chiqamiz:

N.N.Kuzmin (Daggen,2020, Kuzmin 2024) maqolasida berilgan ma'lumotlarga ko'ra SI ta'limni shaxsiylashtirish, kundalik vazifalarni avtomatlashtirish va ta'lim resurslaridan uzluksiz foydalanishni ta'minlash xisobiga o'qish samaradorligini oshirish imkoniyatini beradi [2:132]. Chunki, sun'iy intellekt o'quvchilarning individual xususiyatlarini: tayyorgarlik darajasi, o'qitish uslubi, materialni o'zlashtirish tezligini hisobga oladi. Bu e'sa o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga va akademik muvaffaqiyatsizliklar sonini kamaytirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, intellektual tizimlardan istalgan vaqtda va istalgan joyda foydalanish e'sa, ayniqsa masofaviy va inklyuziv ta'lim uchun juda muhimdir.

Shuningdek, sun'iy intellekt topshiriqlarni tekshirish, hisobotlar va statistikani shakllantirishni o'z zimmasiga olishi hisobiga, o'qituvchilarga yuklamani kamaytiradi va ularga uslubiy hamda tarbiyaviy ishlarga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi.

Shu talqindagi fikrlarni A.O.Ivchenko maqolasida ham uchratish mumkin. Avtorning ta'kidlashicha neyron tarmoq texnologiyalarini qo'llash mashg'ulotlarning interaktivlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, o'rganilayotgan mavzularga oid ko'rgazmali illyustrativ materiallarni avtomatik ravishda yaratish, jumladan, badiiy va o'quv matnlarini vizuallashtirish imkoniyati mavjudligi, bu esa o'quvchilarning ularni tushunishi va talqin qilishini osonlashtirishi ko'rsatilgan [1:687].

Bundan tashqari, algoritmlar o'qituvchi tomonidan subiektiv omilning ta'sirini minimallashtirish orqali baholashning yagona mezonlarini ta'minlaydi. Bu bilimlarni nazorat qilish tartib-qoidalarining shaffoqligini oshirishga yordam beradi va ma'lum darajada baholash va imtihonlarga kirish bilan bog'liq ta'lim sohasidagi korrupsiya holatlarini oldin olish mumkin.

Shuningdek, o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanish talabalarda zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi va ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Yuqorida sanab o'tilgan bir qator afzalliklarga qaramasdan, ta'lim jarayonida SI dan foydalanishning o'ziga xos kamchiliklarini ham kuzatish mumkin:

A.O.Ivchenkoning fikricha, ta'limda neyrotarmoqlardan foydalanishning salbiy jihatlari ularning cheklangan funksional universalligi, ma'lumotlar maxfiyligiga potentsial tahdid, baholashda texnik xatolar ehtimoli, ta'lim oluvchilarning raqamli vositalarga qaramligining kuchayishi, mualliflik va yaratilgan ma'lumotlardan foydalanish oqibatlari bilan bog'liq huquqiy muammolarning mavjudligida namoyon bo'ladi [1:687-688].

Ko'rinib turibdiki, sanab o'tilgan xavflar vaqtinchalik yoki sof texnik qiyinchiliklar emas, balki avtomatlashtirish va pedagogik mas'uliyat o'rtasidagi munosabatning chuqurroq muammosini aks ettiradi. Neyron tarmoqlarining tor ixtisoslashuvi va ularning statistik qonuniyatlarga yo'naltirilganligi ta'lim konteksti, o'quv maqsadlari va ta'lim oluvchilarning

individual xususiyatlarini mazmunli hisobga olish imkoniyatini cheklaydi. Natijada pedagogik tahlilni ma'lumotlarga rasmiy ishlov berish bilan almashtirish xavfi tug'iladi.

O'quv motivatsiyasining o'zgarishi alohida tashvish uyg'otadi: neyron tarmoqlardan faol foydalanilganda, o'quvchilarning bir qismi ta'lim faoliyatini bilim va ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni sifatida emas, balki minimal intellektual xarajatlar bilan rasmiy natijaga erishish vazifasi sifatida qabul qilishi mumkin. Bu mustaqil fikrlash va akademik mas'uliyatning qiymatini pasaytirishi mumkin.

Shu ma'noda sun'iy intellektni neytral vosita sifatida emas, balki o'quv jarayoni tuzilmasining o'zini o'zgartiruvchi omil sifatida ko'rib chiqish kerak. Uni qo'llash nafaqat texnik jihatdan tartibga solishni, balki yo'l qo'yiladigan avtomatlashtirish chegaralarini belgilaydigan va ta'limning rivojlantiruvchi funksiyasi ustuvorligini saqlab qoladigan aniq pedagogik tamoyillarni ishlab chiqishni ham talab qiladi.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va neyron tarmoq tizimlarining ish natijalari uchun javobgarlik masalalari alohida e'tiborga loyiqdir. Ta'limni raqamlashtirish sharoitida ta'lim oluvchi nafaqat ta'lim subyekti, balki o'zlashtirish, xulq-atvor xususiyatlari va individual ta'lim trayektoriyalari haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan katta hajmdagi ma'lumotlar manbasiga aylanib bormoqda. Bunday ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashning shaffof mexanizmlari mavjud bo'lmaganda, ulardan ikkilamchi foydalanish, ma'lumotlarning oshkor bo'lishi yoki tijoratlashtirish xavfi ortadi, bu esa ta'lim muassasalariga bo'lgan ishonchni pasaytirishi mumkin.

Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan kontent uchun javobgarlik muammosi ham muhim ahamiyatga ega. Ta'lim amaliyotida ta'lim oluvchining muallifligi va algoritmnining hissasi o'rtasidagi chegaralar asta-sekin yo'qolib bormoqda, bu esa yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolar, buzilishlar yoki noto'g'ri ma'lumotlar uchun kim javobgar ekanligini aniqlashni murakkablashtiradi. Natijada, akademik halollik va intellektual mulk to'g'risidagi an'anaviy tasavvurlarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladigan me'yoriy noaniqlik holati yuzaga keladi.

Pedagogika nuqtai nazaridan bu talabalarda nafaqat neyron tarmoqlar bilan ishlashning texnik ko'nikmalarini, balki raqamli mas'uliyat madaniyatini ham shakllantirish zarurligini anglatadi. Maxfiylik masalalariga ongli munosabatda bo'lmasdan va yaratilgan ma'lumotlarni tanqidiy baholamasdan, sun'iy intellektdan foydalanish ta'lim sifatini oshirishga emas, balki mustaqil fikrlash darajasining pasayishiga va o'quv faoliyatining axloqiy mezonlarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Ta'limga sun'iy intellektni joriy etish jamiyatni raqamli o'zgartirishning tabiiy bosqichidir. Biroq, undan foydalanish samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri malakali pedagogik integratsiya, me'yoriy-huquqiy tartibga solish va ta'lim jarayoni ishtirokchilarining raqamli savodxonlik darajasiga bog'liq.

Xulosa

Shunday qilib, sun'iy intellekt zamonaviy ta'lim muhitini o'zgartirishning eng muhim omillaridan biridir. Uning joriy etilishi ta'limni individuallashtirish, pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish va ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun keng imkoniyatlar ochadi. Shu bilan birga, intellektual tizimlardan foydalanish o'qitish sifati, shaxsiy ma'lumotlarning saqlanishi, akademik halollik va o'quv faoliyati natijalari uchun javobgarlikni taqsimlash masalalariga ta'sir qiluvchi bir qator prinsiplar cheklovlar va xavflar bilan birga keladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'limda sun'iy intellektni qo'llash samaradorligi texnologik rivojlanish darajasi bilan emas, balki uning pedagogik integratsiyasi xususiyati bilan belgilanadi. Aniq shakllantirilgan metodik tamoyillar va me'yoriy asoslarsiz raqamli vositalar yordamchi funksiyani yo'qotishi va ta'lim oluvchilarning motivatsiyasi va ta'lim jarayonining mazmuniga buzg'unchi ta'sir ko'rsata boshlashi mumkin.

Shu munosabat bilan sun'iy intellektni uning funksional o'rnini bosuvchi emas, balki o'qituvchining kasbiy imkoniyatlarini qo'llab-quvvatlash va kengaytirish vositasi sifatida ko'rib chiqiladigan yondashuv istiqbolli hisoblanadi. Pedagogning yetakchi rolini saqlab qolish, ta'lim oluvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish va raqamli mas'uliyat madaniyatini shakllantirish ta'lim tizimiga intellektual texnologiyalarni yanada joriy etishda ustuvor yo'nalish bo'lib qolishi kerak.

Refer Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ences:

1. Ивченко А.О. (2023). ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ. Вестник науки, 4 (12 (69)), 685-689.
2. Кузьмин Н.Н., Глазунова И.Н., Чистякова Н.А. Внедрение искусственного интеллекта в образование: плюсы и минусы. Управление образованием: теория и практика, (3-1 (78)), 130-138. doi: 10.25726/e3803-5754-4981-p

INNOVATIVE
ACADEMY